

СЪДЪРЖАНИЕ

СЪДЪРЖАНИЕ	3
ПРЕДИСЛОВИЕ	4

УВОД

Класификации на дамаските и мястото на Троянския дамаскин (от XVII в.)	
сред сборниците от епохата на Българското предвъзраждане	5
Въпросът за словообразувателните категории и словообразувателните	
типове в българската лингвистична литература	12
Цел и задачи на изследването	28
Методологични принципи на словообразувателния анализ в изследването	29

СЛОВООБРАЗУВАТЕЛЕН АНАЛИЗ НА СЪЩЕСТИТЕЛНИТЕ ИМЕНА В ТРОЯНСКИЯ ДАМАСКИН (XVII В.)

A. МУТАЦИОННИ СЛОВООБРАЗУВАТЕЛНИ КАТЕГОРИИ

Имена за производители на действие (nomina agentis)	42
Имена за вършиители на действие (nomina actoris)	58
Имена за носители на определени черти, свойства (nomina attributiva)	68
Имена за носители на субстанциално отношение	81
Имена на средства за действие (nomina instrumenti)	92
Имена за места (nomina loci)	104

B. ТРАНСПОЗИЦИОННИ СЛОВООБРАЗУВАТЕЛНИ КАТЕГОРИИ

Имена за действия и за резултати от действия (nomina actionis et resultativa)	111
Имена на свойства, качества (nomina essendi)	149

C. МОДИФИКАЦИОННИ СЛОВООБРАЗУВАТЕЛНИ КАТЕГОРИИ

Умалителни и хипокористични имена (nomina diminutiva et meliorativa).	
Названия за малки същества и същности	163
Увеличителни и неодобрителни имена (nomina augmentativa et pejorativa)	170
Събирателни и единични имена (collectiva et singulativa)	173
Двоични имена (nomina mota)	180
Префиксни образувания	188

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ИЗПОЛЗВАНА ЛИТЕРАТУРА	204
ЛЕКСИКОГРАФСКИ ИЗТОЧНИЦИ	216

СЛОВООБРАЗУВАТЕЛНИ КАТЕГОРИИ И ТИПОВЕ
ПРИ СЪЩЕСТИТЕЛНИТЕ ИМЕНА
В ТРОЯНСКИЯ ДАМАСКИН ОТ XVII В.

© Лъчезар Перчеклийски, автор

Copyright®2008. Всички права запазени

ISBN 978-954-680-556-0

Снимките на корицата са от Троянския дамаскин от XVII в.

Печат: МОНТ – ООД

ПРЕДИСЛОВИЕ

Д-р Лъчезар Любенов Нерчеклийски е редовен асистент по старобългарски език и история на българския език в Катедрата по български език на Филологическия факултет в Югозападния университет – Благоевград, където преди това през 2001 г. е завършил и висшето си образование, магистър.

Интересите му към историята и диалектологията на българския език датират още от студентските му години, но напълно се реализират по време на докторантурата, която завършива изключително успешно с наниеването и защитата на дисертация по историческо словообразуване.

Представеното изследване "Словообразувателни категории и типове при съществителните имена в Троянския дамаскин от XVII век" възниква след редица публикации в столичния и благоевградски научен печат, посветени на различни проблеми на субстантивното словообразуване в Троянския дамаскин – паметник, представящ епохата на Българското предвъзраждане.

Авторът респектира с отличните си познания върху литературата по дамаскинология, излязла у нас и в чужбина, същото се отнася и до информираността му в областта на теоретичното словообразуване. Като методология на изследване той е избрали солидната и вече реализирана в славянското и основно в чешкото езикознание теория на пражкия лингвист Милош Докулил. У нас бяха защитени множество дисертации (в частност по словообразуване) въз основа на Докулиловата теория, приложена практически в българската диалектология след 1971 година. Тази линия бе продължена и в някои проучвания по история на българския език в София (БАН), а както се вижда, вече и в Благоевград.

В труда е извършена относително цялостна характеристика на субстантивните словообразувателни категории и типове в паметника, както с направена и съпоставка със съответните категории и типове от различни периоди на историята на българския език. Разкрити са характерните начини за образуване на думи благодарение на полифункционалността на суфиксите. Очертани са (чрез приложението на комплексен метод – синхронен и диахронен) основните тенденции в разvoя на българския книжовен език на народна основа (XVII в.), който и в словообразувателно отношение хвърля мост между традиционния (старобългарски и среднобългарски) език и езика на Възраждането.

Проникновеният и детайллен анализ върху съществителните имена в такъв важен паметник като Троянския дамаскин утвърждава д-р Л. Нерчеклийски като сериозен изследовател на историческото словообразуване у нас.

20. 07. 2008 г.

Проф. д-р Иван Кочев

УВОД

I. КЛАСИФИКАЦИЯ НА ДАМАСКИНТЕ И МЯСТОТО НА ТРОЯНСКИЯ ДАМАСКИН (ОТ XVII В.) СРЕД СБОРНИЦИТЕ ОТ ЕПОХАТА НА БЪЛГАРСКОТО ПРЕДВЪЗРАЖДАНЕ

Писменият език на народна основа от времето на Българското предвъзраждане, който подготвя създаването на книжовния новобългарски език, не е проучен достатъчно в словообразувателно отношение въпреки наличието на множество разработки върху дамаскината литература.

Названието *дамаскини* се свързва със собственото име на гръцкия религиозен писател и проповедник Дамаскин Студит. Неговият сборник с религиозни слова "Съкровище" е обект на превод и преписване в множество едноименни ръкописи от епохата на Предвъзраждането.

Към новобългарските паметници с Дамаскинови слова се отнася и *Троянският дамаскин* от XVII в., който е предмет на словообразувателно изследване в тази работа. От неговото откриване за науката досега той е подлаган на различни проучвания от редица специалисти в областта на дамаскинската книжнина.

Пръв за него споменава Б. Цонев в своята работа "Новобългарската писменост преди Паисия"¹, където го разглежда в съпоставителен план заедно с други четиринаесет дамаскини.

Някои пасажи от паметника са използвани и от Ст. Аргиров в публикуването на *Люблянски дамаскин*² при разночестнията на един и същи статии от различни сборници, принадлежащи на тази епоха.

В своето филологическо въведение към издаването на *Копривщенски дамаскин*³ Л. Милетич прави сравнителен анализ между различни дамаскини, сред които е и Троянският, за определянето на хронологията на паметниците от средногорския тип.

Подобна съпоставка извършва и П. Орешков в своята статия "Разликите между два български дамаскини"⁴. В работата е налице текстуално и езиково сравнение между Троянския и Копривщенския

¹ В: Български преглед, I, кн. VIII, 1894, с. 88-89.

² Ст. Аргиров. Люблянски български ръкопис от XVII в. – СБНУ, Т. XII, 1895.

³ Л. Милетич. Копривщенски дамаскин. – В: Български старини, кн. II, 1908.

⁴ В: Сборник в чест на Л. Милетич по случай наговата 25-годишна книжовна дейност, С., 1912, с. 288-324.

дамаскин. Авторът смята, че различията между двата сборника се дължат най-вече на диалектните особености и на нееднаквата подготвеност на двамата преписвачи.

На Троянския дамаскин се спира отново Б. Цонев в своята “История на българския език”⁵. В тази работа, както и в по-късната “Славянски ръкописи в Българската академия”⁶, именитият езиковед прави подробно описание на паметника по отношение на ортографията, правописа, украсата и съдържанието, като отбелязва, че “в цялата книга владее вкус и акуратност, каквито няма стотини години преди, ни последе в нашата книжнина”⁷. Цонев е на мнение, че дамаскинът е писан на източен диалект в областта на ятовата граница.

С Троянския дамаскин от XVII в. се занимава и С. Б. Бернцейн в статията “К изучению редакций болгарских списков “Сокровища” Дамаскина Студита”⁸. Авторът прави текстуален анализ между него и рецида други дамаскини, като цели да установи различните редакции, взаимовръзките между преписите и тяхната хронология.

В по-ново време специални изследвания върху отделни езикови страни от Троянския дамаскин са извършени в монографийте на В. Василев “Троянски дамаскин – български паметник от XVII в. (Към характеристиката на писмеността на ранния новобългарски период)”⁹ и М. Байрамова “Етюди за съюзите в Троянския дамаскин”¹⁰, както и в статиите на В. Вътров¹¹ и Е. Кнудсен¹².

Василев¹³ смята, че автор на паметника е книжовникът от XVII в. Аврам йерей Димитриевич, а по водните знаци на хартията на сборника

Б. Велчева определя времето на неговото написване – между 1684 и 1688 г.¹⁴

Троянският дамаскин от XVII в. е издаден през 1967 г. от Анна Иванова¹⁵. Авторката преписва целия текст на паметника, като за по-добра четивност са направени някои корекции в сравнение с оригинала – разделяне на слети думи, развързване на съкращения, съмъване на надредни букви и т. н. В уводната статия Иванова прави описание на сборника, а също така проследява накратко проучванията, които са извършени върху дамаскина. В края на работата е даден индекс на използваните в паметника думи, както и списък на съкращенията в текста.

Днес паметникът се съхранява в архивния отдел при Българската академия на науките под № II 11.

Проблемът за мястото на Троянския дамаскин от XVII в. сред останалите сборници от времето на Българското предвъзраждане е един от основните за разрешаване в тази работа. С термина “дамаскини” понякога се назовават не само собствено дамаскинови, но и други паметници, които се разпространяват по българските земи от края на XVI до към средата на XIX в. Българските ръкописи от този тип първоначално (XVI в.) съдържат само Дамаскинови слова, а преводите са направени на традиционен книжовен език. Впоследствие (нач. XVII в.) съдържанието на понятието се разширява и в състава на дамаскините започват да се включват и паметници със смесено съдържание (т. е. такива, които съдържат както Дамаскинови, така и недамаскинови творби) или ръкописи, в които няма нито едно слово от “Съкровище”.

Според това, дали един паметник съдържа произведения на Д. Студит, или не, Д. Петканова класифицира сборниците от тази епоха в три групи: “1) същински дамаскини; 2) сборници със смесено религиозно-поучително съдържание, в които значително място заемат словарта на Дамаскин Студит; 3) сборници с разнородно съдържание, които често биват наричани дамаскини, но не съдържат Дамаскинови слова”¹⁶.

Според тази класификация Троянският дамаскин от XVII в. се отнася към ръкописите със смесено съдържание, тъй като в него са вклю-

⁵ Цонев, Б. История на българския език. Т. I, Изд. III, С., 1984, с. 237-239.

⁶ В: Сборник на БАН, кн. VI, 1916, с. 62-68.

⁷ Цонев, Б. Цит. съч., Т. I, с. 237.

⁸ В: Сборник в чест на академик Ст. Младенов, С., 1957, с. 215-224.

⁹ Автореферат канд. дис., С., 1979 (вж. също Василев, В. Правописна, морфологична и лексикална поправка на словата в Троянския дамаскин. – В: Старобългаристика, кн. 4, 1993, с. 72-78).

¹⁰ С., 1995.

¹¹ Вътров, В. Наречията в езика на Троянския дамаскин. – Език и литература, кн. 3, 1988.

¹² Кнудсен, Е. Аблатив и антропия/анатропия в Троянския дамаскин. – Български език, кн. 2, 1990.

¹³ Вж. Василев, В. Дамаскините в българската книжовна традиция. – Във: Вековни български езикови традиции. С., 1980, с. 110.

¹⁴ Велчева, Б. Как е писал старобългарският книжовник. – Във: Вековни български езикови традиции. С., 1980.

¹⁵ Иванова, А. Троянски дамаскин. Български паметник от XVII в. С., 1967.

¹⁶ Петканова-Тотева, Л. Дамаскините в българската литература. С., 1965, с. 4-5.

чени както творби от Дамаскин Студит (9), така и религиозни слова от други автори (10).

Много важен и дискусионен е и въпросът за времето и мястото на различните български преводи на произведението „Съкровище“.

Първи по-значителен опит за класифицирането на сборниците в това отношение прави Б. Цонев в своя труд „История на българския език“¹⁷. Според автора словата на Дамаскин Студит са превеждани на български език (традиционн или новобългарски по тип) общо шест пъти на шест отделни места. Различните преводи се именуват в зависимост от мястото на тяхното осъществяване: *средногорски, македонски, рилски, пазарджишки, ломски и родопски*. Всеки един от преведените паметници в различна степен става по-нататък основа за появата на нови преписи или преработки (редакции). Цонев смята, че по-стари и по-разпространени са *средногорският* (включващ дамаскините: Панагюрски, Еленски, Нежински, Рилски № 78, Ханджарски, Луковитски, Копривщенски и Сопотски), *македонският* (№ 318 БНБ, № 129 БНБ, № 315 БНБ, № 50 /1480/ от сбирката на Севастиянов, Киевски) и *рилският* (дамаскин на Йосиф Брадати), а по-нови и по-локални са *пазарджишкият* (№ 345 СНБ), *ломският* (№ 95 СНБ от поп Пунчо) и *родопският* (дамаскин, писан от уставския свещеник Кириак Белковски). За основа на новобългарските паметници от нач. на XVII в. (към които се отнася и Троянският дамаскин) – според автора – са послужили някои от преписите, включени в средногорския кръг, като преработката на народен език е осъществена в областта на Средна гора.

Класификацията на Цонев е доразвита в дисертацията на Д. Петканова-Тотева – „Дамаскините в българската литература“¹⁸. Авторката прави допълнително разграничение на преводите, като към шестте на Б. Цонев добавя още няколко – *атонски* (представен от Букурещки дамаскин), *Никифоров* (извършен в Рилския манастир) и *бачковски* (Бачковски дамаскин). В отделни аспекти Петканова с основание коригира по-старата класификация. В работата си тя отбелязва някои факти, с които доказва, че т. нар. „средногорски“ превод е извършен не в района на Средна гора, както смята Цонев, а най-вероятно в Рилския манастир, поради което авторката го нарича „рилски“. Д. Петканова потвърждава схващането, че именно този превод прониква в пределите на страната и става основа за нови преписи. От тях в нач. на XVII в. в Средногорието и в Северна България възникват двете новобългарски редакции на Да-

маскиновите слова – „средногорска“, от която произлиза голямото разнообразие на дошлите до нас дамаскини, и „севернобългарска“, представена от Свищовския, Беленския и Берлинския дамаскин.¹⁹ Средногорската редакция – според авторката – се подлага на допълнителни преработки, вследствие на което се получава известна диференциация на паметниците, произлизщи от нея. Към първия тип дамаскини се отнасят Тихонравовски, Копривщенски, **Троянски**, Протопопински, Сливенски, Пловдивски № 118, Панталеев (Беленски) и др.; а към втория – Люблянски, Котленски, Дряновски А и Б, Тревненски и др.

Най-пълна и научнообоснована **klassifikacija** на дамаскинската книжнина прави Е. И. Дъомина в първата част на своята тритомна работа „Тихонравовски дамаскин – български памятник XVII в. Изследование и текст“²⁰. Като се опира на основните постановки, изведени от Б. Цонев, Д. Петканова, С. Б. Бернщайн, Б. Велчева и др., авторката извършва описание на основните типове дамаскини *според устойчивия състав на произведенията*, оформящи различните сборници. Според този критерий Дъомина различава четири вида по-стари²¹ (XVI в.) дамаскини, като в три от тях е налице самостоятелен превод на Дамаскинови слова от гръцки на традиционен български книжовен език с ресавска редакция. Тези три основни превода, които в разпределението на Дъомина са означени като I, II и IV, съответстват на македонския и средногорския²² – по класификацията на Б. Цонев, и атонския – по класификацията на Д. Петканова. Дамаскините от четвъртия тип авторката разглежда като възникнали на основата на паметниците от средногорския тип с добавка от други източници.

Класификацията на по-архаичните сборници според устойчивия състав на словата показва и известно преразпределение на паметниците в сравнение с по-ранните класификации. Към сборниците от *македонски тип* (I) Дъомина не внася никакви промени. Тук тя отнася дамаскините № 318 БНБ, № 129 БНБ, № 315 БНБ, № 50 (1480) Севастиян., Киевски, Кичевски и № 66 ПББ. Преобразуването касае най-вече паметниците от *средногорски тип*, от който авторката извежда две редакции. Първата (II архаичен тип) включва Рилски № 4 (10) 78, № 218 ПББ, Еленски, Ханджарски, Костенечки и Нежински; а втората (III ар-

¹⁹ Петканова-Тотева, Д. Цит. съч., с. 63-85, 101.

²⁰ Т. И. Филологическое введение в изучение болгарских дамаскинов. С., 1968.

²¹ Вж. Демина, Е. И. Цит. съч., с. 42-53.

²² Терминът е условен, тъй като Е. Дъомина подкрепя Д. Петканова в схващанието, че преводът е осъществен в Западна България.

¹⁷ Т.И. с. 228-237.

¹⁸ Петканова-Тотева, Д. Цит. съч., с. 42-105.

хаичен тип) – Луковитски, Копривщенски, Сопотски, № 470 БНБ и Плевенски дамаскин. Към четвъртия тип сборници, написани на традиционен книжковен език, се отнася само Букурешкия дамаскин.

От разгледаните четири вида по-архаични паметници с най-голямо значение за българската книжнина – според Дъомина – са тези от *средногорския тип*. Именно те лягат в основата на новобългарските дамаскини, които според устойчивия състав на словата от Д. Студит също са разпределени от авторката в четири основни типа²³. Първите три са основаны на превод²⁴, който е извършен в нач. на XVII в., а четвъртия – на преработка, която е осъществена във вт. пол. на XVII в.

Към сборниците от *първия новобългарски тип* Дъомина включва следните дамаскини: от XVII в. – Тихонравовски, Протопопински, Копривщенски, **Троянски**, № 1073 СБН, № 118 ПНБ; от XVIII в. – № 117 ПНБ (Пловдивски). Най-последователен откъм Дамаскинови слова е Тихонравовият дамаскин. Според авторката паметниците от тази група нямат пряка връзка с гръцки сборници.

В състава на *втория новобългарски тип* Дъомина отнася дамаскините: от XVII в. – Дряновски Б (с най-много слова от Д. Студит) и А, Тревненски, Люблянски, Котленски. Важен е изводът, че между дамаскините от I и II нвб. тип липсва каквото и да е съответствие в структурата.

При описанието на различните новобългарски дамаскини авторката разграничава една междинна група сборници (дамаскини от смесен тип), които представляват компилация от първите два типа. Такива са например Сливенският дамаскин от XVII в. и № 1066 СНБ от вт. пол. на XVIII в.

Към дамаскините от *третия новобългарски тип*, който се основава на редакция от нач. на XVII в., изследователката определя дамаскините: от XVII в. – № 712 СБН, № 36 (62) от сбирката на Григорович, №

271 от сбирката на Барятински; от XVIII в. – № 714 СБН, № 742 СБН, № 1055 СБН; от нач. на XIX в. – № 1089 СБН, № 1090 СБН.

В дамаскините от *четвъртия новобългарски тип*, които според Дъомина изхождат от превод, направен през вт. пол. на XVII в., се открива нова преработка (севернобългарската редакция по Д. Петканова) на редица произведения, които са известни от по-архаичните преписи. Авторката смята, че във всеки един от паметниците е проявено творчество. Дамаскините, които се включват в състава на този новобългарски тип, са: от XVII-XVIII в. – Беленски (Панталеев); от XVIII в. – Свищовски, № 39 (65) Григ., Берлински, № 133 ЦМ (най-близък по състав до протосборника), № 1067 СБН; от XIX в. – № 1083 СБН.

В своите обобщения Е. Дъомина установява в общи линии сложните взаимовръзки на различните преводи, редакции и преписи по отношение на новобългарските дамаскини от различните четири типа. По-специално тя обръща внимание на приликите и разликите между сборниците от I нвб. тип, в състава на който са както разглежданият от нея Тихонравовски ръкопис, така и изследваният в тази работа Троянски дамаскин. Авторката смята, че новобългарският първооригинал, който не е запазен, е претърпял няколко редакции. Те от своя страна са послужили за основа на различните новобългарски дамаскини от този тип, достигнали до нас.²⁵ Според Дъомина Пловдивския дамаскин (№ 118 ПНБ) представлява препис от най-старата редакция на новобългарския протосборник.²⁶ Близки по състав, ортография и езикови особености са дамаскините: от една страна, Тихонравовски, Копривщенски и Пловдивски (№ 117 ПНБ); а от друга, **Троянски** и Протопопински.

Според класификацията на Е. И. Дъомина **Троянският дамаскин** от XVII в. се включва към състава на дамаскините от първи новобългарски тип (заедно с Тихонр., Копр., Протопоп., Пловд. и др.), които според редакцията изхождат от протосборник с Дамаскинови слова на обновен език, преработен в нач. на XVII в. от препис с традиционен книжковен език някъде в района на Средна гора. Както беше споменато вече, най-близък до разглеждания дамаскин измежду сборниците от I нвб. тип в съдържателно и езиково отношение е Протопопинският. Характерно за Троянския дамаскин в сравнение с останалите сборници от този тип е “не само изобилието на индивидуални написания, но и наличието на отклонения на граматическо и лексикално ниво”²⁷. Изтъква се

²³ Вж. Демина, Е. И. Цит. съч., с. 53-67.

²⁴ Терминът “превод”, означаващ процеса на преправка на словата на Дамаскин Студит от по-архаичен език на новобългарски, с дискусиян. В. Василев предлага той да се замени с “новобългарска нормализация” (вж. Василев, В. Троянски дамаскин..., с. 20-21). Е. Дъомина се застъпва за думата “превод”, като дава две основания: 1. преводът не се свързва само с преработката от чужд език; 2. в това си значение терминът е широко разпространен в световната практика (вж. Демина, Е. И. Тихонравовский дамаскин – болгарский памятник XVII вв. Т. III. Тихонравовски дамаскин как памятник книжного болгарского языка XVII в. на народна основа. С., 1985, с. 58-59).

²⁵ Вж. Демина, Е. И. Цит. съч., с. 175.

²⁶ Пак там.

²⁷ Демина, Е. И. Цит. съч., с. 85.

и стремежът на писателя да въвежда народна лексика за сметка на книжовната.

Освен споменатите класификации отношение по отделни страни на въпроса за хронологията и мястото на възникване на различните дамаскини вземат и езиковедите П. Лавров²⁸, Л. Милетич²⁹, П. Орешков³⁰, С. Б. Бернщайн³¹, Б. Велчева³², П. Илиевски³³ и др.

II. ВЪПРОСЪТ ЗА СЛОВООБРАЗУВАТЕЛНИТЕ КАТЕГОРИИ И СЛОВООБРАЗУВАТЕЛНИТЕ ТИПОВЕ В БЪЛГАРСКАТА ЕЗИКОВЕДСКА ЛИТЕРАТУРА

С оглед на словообразувателните категории и типове писменият език на народна основа от периода на Българското предвъзраждане, характерен и за Троянския дамаскин от XVII в., се явява историческа връзка, обединяваща звено между стария тип литературен език в старобългарските и среднобългарските ръкописни паметници и съвременния български език (книжовен и диалектен). От една страна, дамаскинската книжнина става продължител на старобългарската книжовна традиция, а от друга страна, в нея се включват и словообразувателни елементи, типични само за новобългарските народни говори.

За да се установи до каква степен в дамаскините си дават среща новите и старите словообразувателни елементи, е необходимо тук да се извърши кратък преглед на изследванията, свързани със словообразуването при съществителните имена в различните периоди на езика ни. Темата за словообразувателните категории и типове в българския език е разглеждана досега от редица наши и чужди езиковеди – едни от тях се спират на проблема в съвременния български книжовен език, други

– в диалектния, а трети (много по-малко на брой) изследват словообразувателните процеси в ранните периоди от езиковата ни история.

По-обстоятелствено изследван в словообразувателно отношение е съвременният български книжовен език. Словообразувателните категории и типове в него са наследени от дамаскинската епоха, а преобладаващата част от словообразувателния му инвентар е характерен и за Троянския дамаскин от XVII в. Това показват и различните разработки върху този езиков аспект, свързани със съвременното състояние на книжовния език. В по-старите изследвания словообразувателният материал се класифицира обикновено според различните лексико-семантични класове, като названията се групират по наставки.³⁴ Положителна страна при някои от тези работи е, че се отчита и характерът на производната основа (девербална, десубстантивна и т. н.). В голяма част от трудовете, излезли през последните десетилетия, на словообразуването се гледа като на самостоятелен езиков дял, а към материала се подхожда чрез чисто словообразувателни методи за анализ.

Цялостна и относително пълна характеристика на словообразувателните процеси в българския книжовен език прави В. Радева в своята работа “Словообразуването в българския книжовен език”³⁵. В нея, наред с образуването на други лексико-граматични категории, авторката разглежда и проблема за словообразуването на съществителното име, като материалът е разпределен в тринаесет категории.

Сериозен дял в проучването на словообразувателните процеси в съвременния език има и Ст. Стоянов. Основен негов труд, посветен на тези проблеми, е “Словообразуването в българския език”³⁶. Резултатите от това изследване авторът обобщава малко по-късно и в своята “Граматика на българския книжовен език”³⁷, а също така в академичната “Граматика на съвременния български книжовен език”³⁸, на която той е съавтор и главен редактор. Словообразувателният материал е приведен според различните лексико-семантични класове, а съществителните

²⁸ Лавров, П. Дамаскин Студит и сборники его имени “дамаскины” в югославской письменности. Одеса, 1899.

²⁹ Милетич, Л. Копривщенски дамаскин. – В: Български стариини. Т. II, С., 1908.

³⁰ Орешков, П. Разликите между два български дамаскина. – В: Сборник в чест на проф. Л. Милетич по случай 25годишната му книжовна дейност. С., 1912.

³¹ Бернщайн, С. Б. К изучению болгарских списков “Сокровища” Дамаскина Студита. – В: Езиковедски изследвания в чест на акад. Ст. Младенов. С., 1957.

³² Велчева, Б. Към установяване на взаимоотношенията и диалектната основа на новобългарските дамаскини. – Български език, кн. 5/6, 1961.

³³ Илиевски, П. За македонскиот превод на Дамаскинот. – Македонски язик, год. XI-XII, кн. 1960/61; За “средногорскиот превод на Дамаскинот. – Македонски язик, год. XI-XII, кн. 1-2, 1960/61.

³⁴ Такова е положението във всички граматики на българския език: Л. Андрейчин. Основна българска граматика. С., 1944; Маслов, Ю. Граматика на българския език. С., 1982; Граматика на българския език. Морфология. Т. II, С., БАН, 1983, и др.

³⁵ С., 1991 (вж. също и Радева, В. Българското словообразуване. С., 1987).

³⁶ Имена. С., 1979.

³⁷ С., 1980, с. 211-251.

³⁸ Цит. съч., с. 31-97.

се групират в зависимост от наставката, с която са образувани, като се отчита и видът на производната основа.

С проблемите на словообразуването в българския книжовен език, но този път в съпоставка с останалите славянски езици, се занимава Ив. Леков в своята работа “Словообразувателни склонности на славянските езици”³⁹. Наред с образуването на формации от другите части на речта (прилагателни, глаголи) значително място в монографията е отделено и на словообразувателните процеси при съществителните имена.

Редица разработки разглеждат отделни по-общи аспекти при образуването на субстантивните названия в книжовния български език.

Словообразувателен анализ на разнородния откъм производни основи семантичен клас имена за лица прави Е. А. Захаревич⁴⁰. В работата си авторката разглежда по-подробно названия, образувани с помощта на основните суфикс – *-ник*, *-ец*, *-ач* – при девербалните; *-ар*, *-ник*, *-джия* – при десубстантивните, и *-ик*, *-ец*, *-ак* – при деадективните облици. Наименованията от женски род са представени в зависимост от маскулинните.

Словообразуването на сложните имена в различни етапи от съвременния български книжовен език – Възраждането и днес – разглеждат съответно Ю. Балтова⁴¹ и Ел. Георгиева⁴².

Проблемите на именното словообразуване Балтова изследва и в други свои разработки: “Начало и развитие на научния стил в новобългарския книжовен език и отражение на този процес в словообразуването”⁴³ и “За традицията и иновационните явления в именното словообразуване на българския книжовен език”⁴⁴.

³⁹ С., 1958.

⁴⁰ Захаревич, Е. А. Производные основы со значением лица в современном болгарском языке. – В: Вопросы грамматики болгарского литературного языка. М., 1959, с. 107-147.

⁴¹ Балтова, Ю. Сложни съществителни имена в българския книжовен език през епохата на Възраждането (словообразувателно-семантичен и функционален анализ). Канд. дис., С., 1978; Сложните съществителни *nomina abstracta* в българския книжовен език от периода на Възраждането (лексикално-семантичен анализ). – В: Проблеми на българската лексикология, фразеология и лексикография. С., 1989, с. 7-51.

⁴² Георгиева, Ел. Сложни съществителни в съвременния български книжовен език (С оглед предимно към по-нови образци). – В: Изв. Инст. бълг. ез., XIII, 1967.

⁴³ В: Български език, 1980, кн. I, 40-44.

⁴⁴ Във: Втори международен конгрес по българистика. Доклади. Т. II, С., 1987, с. 303-311.

На начините и средствата за формиране на деминутивните и augmentativните имена, както и на тяхното функциониране в българската езикова система, са посветени двете статии на В. Наумова “Умалителните и увеличителни суфикси в новобългарския език”⁴⁵ и “Употребата на умалителните и увеличителните имена в българския език”⁴⁶.

Словообразувателен, лексико-семантичен и статистически анализ на девербалните и деадективни абстрактни названия в публицистиката на Л. Каравелов и Хр. Ботев е направен в дисертацията на Ст. Стефанова⁴⁷.

С изследването на абстрактната лексика, но този път в съпоставка с тази в словашкия книжовен език, се занимава и една статия на Ст. Калдиева-Захариева⁴⁸.

Редица трудове са посветени на разглеждането на отделни категории от словообразувателната система на българския книжовен език.

С изследването на различни проблеми, свързани със словообразувателната категория *nomina agentis*, се занимават М. Димитрова⁴⁹, която, обединявайки *nomina agentis* и *nomina actoris*, разглежда както девербални, така и десубстантивни названия за лица; Ю. Балтова⁵⁰, която анализира словообразувателното и лексикалното значение на някои агентивни формации във връзка с тяхното представяне в тълковния речник; и Вл. Мурдаров⁵¹, който в своята дисертация разглежда отглаголните имена за лица в съпоставителен план с названия в руски, полски и сърбохърватски език, като прилага основно теоретичните постановки на словообразувателен анализ на В. Дорошевски.

⁴⁵ В: Известия на Семинара по славянска филология, Т. I, 1905, с. 217-230.

⁴⁶ В: Известия на Семинара по славянска филология, кн. I, С., 1905, с. 231-250.

⁴⁷ Стефанова, Ст. Абстрактните съществителни имена в публицистиката на Л. Каравелов и Хр. Ботев (Словообразувателен и лексикално-семантичен анализ). Автореферат на канд. дис., В. Търново, 1980.

⁴⁸ Калдиева-Захариева, Ст. Абстрактната лексика в съвременния български книжовен език и в съвременния словашки книжовен език. – В: Актуални проблеми на българското словообразуване. С., 1999, с. 209-220.

⁴⁹ Димитрова, М. *Nomina agentis* в книжовния български език. – Изв. Инст. бълг. ез., кн. IX, 1962, с. 141-210.

⁵⁰ Балтова, Ю. За словообразувателната и лексикална семантика на някои видове *nomina agentis* в съвременния български език (с оглед на представянето им в тълковен речник). – В: Славистичен сборник, 1978, с. 129-135.

⁵¹ Мурдаров, Вл. Девербативни субстантиви за означаване на лица в славянските езици. Канд. дис., С., 1977; Мурдаров, Вл. Девербални съществителни за означение на лица в славянските езици. – Изв. Инст. бълг. ез., кн. XXV, 1983, с. 60-89.